

Presentació

El VIII Congrés d'Història de Barcelona, celebrat els dies 10 a 13 de novembre de 2003 a la Casa de l'Ardiaca, seu de l'Arxiu Històric de la Ciutat, que és l'entitat organitzadora, comptà per primera vegada amb el suport del Centre d'Història Contemporània de Catalunya. Sota el rètol general, *La ciutat i les revolucions, 1808-1868*, l'encontre s'organitzà en sis sessions, dedicades, respectivament, a Fonts i Historiografia, Política, Economia, Societat, Art i Literatura, amb set ponències dedicades a les àrees temàtiques enunciades i amb un total de trenta-quatre comunicacions. La sessió d'obertura, desenvolupada en el marc més solemne del Saló de Cent de la Casa de la Ciutat, davant d'un nombrós auditori format per autoritats, congressistes i públic en general, comptà amb una conferència inaugural a càrrec del doctor Jordi Nadal i Oller, amb el títol *La revolució industrial a la ciutat de Barcelona*, objecte d'una notable glossa de l'excel·lentíssim alcalde de la ciutat, el doctor Joan Clos, que va cloure l'acte.

El títol triat per al VIII Congrés, d'una banda, denota que –com en els encontres anteriors– la delimitació de les etapes aprofita l'inequívoc referent polític, però, de l'altra, apunta a la diversificació temàtica palesada en la distribució de sessions i els encàrrecs de ponències. Arran de la Revolució Francesa de 1789, l'antiga paraula “revolució” va adquirir una gran popularitat, tant entre els entusiastes dels canvis com entre els seus antagonistes, i també es va expandir fora de l'àmbit de la política per tal de designar fenòmens que, si bé no tenien el dramatisme de les convulsions polítiques, compartien suposadament amb aquestes la capacitat de transformar el món en sentit del progrés. I en efecte, el nostre plural “revolucions” no es refereix principalment a les diverses onades de la revolució liberal, tan agitada i laboriosa. A Barcelona en particular, més que no pas en el conjunt d'Espanya o de Catalunya, aquells anys foren temps de canvi profund en altres àmbits: revolució industrial en l'àmbit de l'economia, revolució romàntica en l'esfera de l'art i de la cultura.

La triple dimensió del salt endavant dels dos primers terços del segle XIX en una Barcelona que potser mai no havia pesat tant en la vida catalana i espanyola

s'expressa ara en l'agrupació dels materials generats per l'encontre en tres volums, dedicats, respectivament, a la política, a l'economia i a la cultura.

* * *

El desenvolupament del Congrés va fer palès una vegada més –per si calia– que les fronteres que establím entre diferents facetes de la vida històrica –economia, cultura, política, etc.– no passen de ser artificis justificats per les necessitats de l'estudi. Resseguir amb un cert detall la història d'una col·lectivitat com la Barcelona dels anys 1808-1868, amb una dimensió que no sobrepassava el quart de milió d'habitants cap al final del període, i fortament jerarquitzada, vol dir trobar els mateixos noms de persones, unes vegades com a empresaris, unes altres com a polítics en exercici, i també com a agents actius en l'esfera de la producció i el consum de cultura. I de fet, ¿és que la introducció d'innovacions tecnològiques o d'un ideari polític no són, per damunt de tot, fenòmens culturals?

Encapçala el present volum el text de la ponència signada per Pilar Vélez, que hi fa un seguiment sistemàtic dels efectes de la penetració de l'ideari romàntic europeu en l'ampli territori de les arts a la Catalunya postrevolucionària. D'una banda, aquestes foren sacsejades per les destruccions lligades a la revolució política liberal, que atiaren la nostàlgia historicista, amb conseqüències tant en l'àmbit de la consideració de les obres del passat com en l'esfera de la nova producció. La consciència emergent del valor històric irrepetible de les obres d'art heretades produí els primers programes públics de conservació del patrimoni moble i immoble, així com el nou impuls del col·leccionisme privat. Al mateix temps, el prestigi assolit per la història en perill d'obliteració donà lloc a la substitució dels temes i les formes neoclàssics –atemporals– en profit de les reminiscències medievals amb regust neocatòlic i nacionalista, tant en les arts plàstiques com en l'arquitectura. I d'altra banda, les transformacions lligades a la revolució industrial plantejaren nous reptes als artistes, amb el debat a l'entorn del disseny dels objectes útils o ornamentals produïts per la indústria, i oferiren oportunitats de desenvolupament inèdites, entre les quals Vélez destaca les innovacions en l'esfera de les arts gràfiques –en particular, l'adveniment de la litografia– per la seva gran contribució a la difusió social de l'imaginari romàntic.

La segona de les ponències del Congrés incorporades en aquest volum, deguda a Margarida Casacuberta, explora el controvertit i, tanmateix, inevitable concepte de “renaixença”, presentat aquí com un moviment cultural d'abast ampli i repercussions duradores, més que no pas com un fenomen estrictament literari. En aquest sentit, les aportacions primàries de la Renaixença –reivindicació de la llengua autòctona, elaboració d'una literatura culta entroncada amb el romanticisme europeu i recuperació de la memòria històrica– no són avaluades pels seus efectes immediats, sinó vistes a la llum d'un objectiu plenament coherent amb les necessitats de la societat catalana sorgida de la doble revolució política i econòmica: la construcció de la imatge literària de Barcelona com a expressió d'una col·lectivitat dirigida per la burgesia i abocada al progrés econòmic a través del culte al treball. La comparança entre els Jocs Florals de 1859 i els de maig de 1868, que precediren de poc la Revolució Gloriosa, permet marcar la

significació del tombant de 1868 i presentar la maduració progressiva del moviment, que havia de rebrotar més tard sota les formes de modernisme i de noucentisme.

Però si l'exploració de les novetats revolucionàries mereix la màxima atenció quan es vol caracteritzar l'època respecte als temps anteriors al daltabaix de 1808-1814, les continuïtats no són menys remarcables, tant en el registre popular com en el registre culte. L'aportació d'Àlvar Maduell ens mostra la persistència, fins ben entrat el Vuit-cents, d'una literatura popular en llengua catalana, d'origen rural i que no passà pel tràmit de la impremta. La d'Anna Gudayol i Eulàlia Miralles, en canvi, ens parla d'un dels projectes d'alta cultura –per excel·lència– que s'arrossega des de mitjan segle XVIII i que no arribarà a port, és a dir a la impremta, fins a l'època romàntica: el diccionari d'autors catalans de Torres Amat.

També heretat de l'etapa setcentista, el *Diario de Barcelona* quedà vinculat, arran de la peripècia política dels anys de l'ocupació napoleònica, a la figura d'Antoni Brusi, estudiada per Jaume Guillamet, que ens la presenta com a ben representativa de la renovada importància que l'edició i els editors havien de tenir a partir d'aquell moment. L'impuls de la indústria editorial permeté que afloressin a la llum pública activitats difícils de documentar per a etapes històriques anteriors. Claudi Fuster i Sobreperere ens presenta un inventari amb pretensions d'exhaustivitat de les revistes sobre música publicades a Barcelona fins a l'any 1868, i això ens permet de veure el procés d'estabilització d'aquest tipus de publicacions, que coincideix amb la florida del romanticisme.

L'aportació d'Eduard Riu-Barrera sobre la consideració del patrimoni monumental i la formació de museus té una relació molt estreta amb una part de la vasta exposició de Pilar Vélez i insisteix en el retard d'aquelles preocupacions respecte al desenvolupament francès i la dependència catalana respecte al focus cultural hegemònic per excel·lència: París.

Si indubtablement la reavaluació del patrimoni arquitectònic heretat, sobretot el de l'Edat Mitjana, fou a la llarga un dels ingredients per a la configuració del paisatge de la Barcelona vuitcentista, a la primera meitat del segle XIX, abans de l'enderroc de les muralles i a l'espera del gran canvi d'escala que representaria l'Eixample, la transformació urbana es produí, com al segle XVIII, a escala de detall i generalment amb una gran discreció. Isabel Moretó analitza els canvis subtils que amaga el rètol convencional de “neoclassicisme” a partir d'un exemple concret lligat a la primera reforma interior –carrer de Ferran–, i els relaciona amb el mestratge d'Antoni Celles a l'escola sufragada per la Junta de Comerç, institució tanmateix inclinada a afavorir una estandarització que, a Barcelona, hauria d'esperar el triomf d'Ildefons Cerdà. Salvador García Fortes, per la seva banda, sotmet a anàlisi les noves formes d'ornamentació de les façanes barcelonines, amb l'emergència –entre altres elements– dels característics relleus ceràmics que han quedat associats al denominat “neoclassicisme romàntic” i que obeeixen a unes ordenances d'edificació que, com les implantades el 1771, continuaven sent summament restrictives en aquesta matèria. Rosa Creixell i Teresa-M. Sala invoquen el secret familiar per parlar-nos de la configuració de l'arqui-

tectura com a espai domèstic a propòsit de la cèlebre família dels Gònima-Janer, originada en un dels principals fabricants cotoners barcelonins de la darrereria del segle XVIII. L'aportació de Dolors Llopart versa sobre dos dels escultors més característics de l'època romàntica, Ramon Amadeu i Domènec Talarn, com a autors de les figures de pessebre tan característiques dels ambients domèstics barcelonins.

La darrera de les aportacions del volum, deguda a Joaquim M. Puigvert, versa sobre la constitució del districte universitari de Barcelona dins l'esquema centralitzat característic de l'Espanya liberal de l'etapa postrevolucionària, i presenta amb claredat un fet que cal tenir present a l'hora d'abordar les peculiaritats i dèficits de la cultura barcelonina i catalana –des de la literatura a la ciència, passant per les arts plàstiques i la mateixa arquitectura– a l'època romàntica: la definició explícita de la capital de Catalunya com a nucli d'interès estrictament provincial i subsidiari del gran centre madrileny.

Ramon Grau